# ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα) της 12ης Σεπτεμβρίου 1996 *

Στην υπόθεση C-278/94,

**Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,** εκπροσωπούμενη από τη M. Wolfcarius, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Carlos Gómez de la Cruz, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, Centre Wagner, Kirchberg,

προσφεύγουσα,

κατά

**Βασιλείου του Βελγίου,** εκπροσωπουμένου από τον J. Devadder, διευθυντή των διοικητικών υπηρεσιών στο Υπουργείο Εξωτερικών Υποθέσεων, Εξωτερικού Εμπορίου και Συνεργασίας για την Ανάπτυξη, και τον C. Denève, Γενικό Διευθυντή του Υπουργείου Απασχολήσεως και Εργασίας, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο την Πρεσβεία του Βελγίου, 4, rue des Girondins,

καθού,

που έχει ως αντικείμενο να αναγνωριστεί ότι το Βασίλειο του Βελγίου, αφενός, ορίζοντας ότι οι νεαροί εργαζόμενοι που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε ίδρυμα επιδοτούμενο ή αναγνωριζόμενο από το Βελγικό Δημόσιο (ή από κάποια κοινότητά του) για να μπορούν να λαμβάνουν επιδόματα αναμονής και, αφετέρου, προτρέποντας συγχρόνως τους εργοδότες να προσλαμβάνουν τα πρόσωπα που λαμβάνουν αυτά τα επιδόματα ανεργίας, καθόσον προβλέπει ότι στην περίπτωση αυτή το Δημόσιο αναλαμβάνει να καταβάλλει τις αμοιβές και τις ασφαλιστικές εισφορές για τους εργαζομένους αυτούς, αν είναι τελείως άνεργοι και λαμβάνουν αποζημίωση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 48 της

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

Συνθήκης ΕΚ και από τα άρθρα 3 και 7 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους D. A. O. Edward, πρόεδρο τμήματος, J.-P. Puissochet, C. Gulmann, P. Jann (εισηγητή) και L. Sevón, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: D. Ruiz-Jarabo Colomer
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις αγορεύσεις των διαδίκων κατά τη συνεδρίαση της 8ης Φεβρουαρίου 1996,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 14ης Μαρτίου 1996,

εκδίδει την ακόλουθη

**Απόφαση**

1 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 13 Οκτωβρίου 1994, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άσκησε, δυνάμει του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΚ, προσφυγή με την οποία ζητεί να αναγνωριστεί ότι το Βασίλειο του Βελγίου, αφενός, ορίζοντας ότι οι νεαροί εργαζόμενοι που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε ίδρυμα επιδοτούμενο ή αναγνωριζόμενο από το Βελγικό Δημόσιο (ή από κάποια κοινότητά του) για να μπορούν να λαμβάνουν

επιδόματα αναμονής και, αφετέρου, προτρέποντας συγχρόνως τους εργοδότες να προσλαμβάνουν τα πρόσωπα που λαμβάνουν αυτά τα επιδόματα ανεργίας, καθόσον προβλέπει ότι στην περίπτωση αυτή το Δημόσιο αναλαμβάνει να καταβάλλει τις αμοιβές και τις ασφαλιστικές εισφορές για τους εργαζομένους αυτούς, αν είναι τελείως άνεργοι και λαμβάνουν αποζημίωση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ και από τα άρθρα 3 και 7 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

2 Η Επιτροπή προβάλλει επομένως δύο αιτιάσεις, από τις οποίες η μία αφορά τη χορήγηση των προβλεπομένων από τη βελγική νομοθεσία «επιδομάτων αναμονής», ενώ η άλλη αφορά την πρόσβαση σε ειδικά προγράμματα του τομέα απασχολήσεως.

**Η βελγική ρύθμιση**

3 Κατά τη βελγική ρύθμιση, στους νέους που έχουν μόλις ολοκληρώσει τις σπουδές τους και αναζητούν για πρώτη φορά εργασία χορηγούνται επιδόματα ανεργίας, τα οποία ονομάζονται «επιδόματα αναμονής» και τους παρέχουν τη δυνατότητα να θεωρούνται ως «τελείως άνεργοι και λαμβάνοντες αποζημίωση» υπό την έννοια της κανονιστικής ρυθμίσεως περί απασχολήσεως και ανεργίας.

4 Το άρθρο 124 του βασιλικού διατάγματος της 20ής Δεκεμβρίου 1963 ορίζει ότι, «για να μπορούν να λαμβάνουν τα επιδόματα ανεργίας, οι νεαροί εργαζόμενοι που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία πρέπει οπωσδήποτε να έχουν ολοκληρώσει τον δεύτερο ανώτερο κύκλο σπουδών ή τον δεύτερο κατώτερο κύκλο σπουδών τεχνικής ή επαγγελματικής καταρτίσεως σε ίδρυμα οργανωμένο, αναγνωρισμένο ή επιδοτούμενο από το Δημόσιο ή να έχουν λάβει για τις προαναφερθείσες σπουδές δίπλωμα ή πιστοποιητικό περατώσεως των σπουδών από την κεντρική εξεταστική επιτροπή (...).»

5 Το άρθρο αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 36 του του βασιλικού διατάγματος της 25ης Νοεμβρίου 1991, περί της ανεργίας (*Moniteur belge* της 31ης Δεκεμβρίου 1991), το οποίο προβλέπει τις ίδιες προϋποθέσεις για τη χορήγηση των εν λόγω επιδομάτων, δεδομένου ότι ορίζει τα ακόλουθα:

«Για να μπορεί να τύχει των επιδομάτων αναμονής, ο νεαρός εργαζόμενος οφείλει να πληροί τις εξής προϋποθέσεις:

1° να μην υπέχει πλέον σχολικές υποχρεώσεις·

2° α) να έχει περατώσει τον δεύτερο ανώτερο κύκλο σπουδών ή τον δεύτερο κατώτερο κύκλο σπουδών τεχνικής ή επαγγελματικής καταρτίσεως σε ίδρυμα οργανωμένο, αναγνωρισμένο ή επιδοτούμενο από μια κοινότητα·

β) να έχει λάβει από την αρμόδια εξεταστική επιτροπή της κοινότητας το δίπλωμα ή πιστοποιητικό σπουδών που αντιστοιχεί στις αναφερόμενες στο στοιχείο α΄ σπουδές·

(...)»

6 Επιπλέον, άλλες διατάξεις προβλέπουν, μεταξύ άλλων, τη χορήγηση αποκλειστικά «σε όσους είναι τελείως άνεργοι και λαμβάνουν αποζημίωση» και, επομένως, σε όσους λαμβάνουν τα επιδόματα αναμονής της δυνατότητας συμμετοχής σε ειδικά προγράμματα απασχολήσεως ή επαναπασχολήσεως.

7 Πρόκειται, πρώτον, για τον νόμο της 22ας Δεκεμβρίου 1977, περί του προϋπολογισμού για το 1977-1978 (*Moniteur belge* της 24ης Δεκεμβρίου 1977), του οποίου το άρθρο 81, παράγραφος 1, που περιέχεται στο μέρος 3 του εν λόγω νόμου, τιτλοφορούμενο «Ειδικό προσωρινό πλαίσιο», προβλέπει τα ακόλουθα:

«Το Δημόσιο αναλαμβάνει να καταβάλλει τους μισθούς και τις συναφείς ασφαλιστικές εισφορές για τους εργαζομένους οι οποίοι απασχολούνται από [συμμετέχοντες στα προγράμματα] εργοδότες προς εκπλήρωση έργων γενικότερου συμφέροντος και οι οποίοι προσλαμβάνονται μεταξύ των εξής κατηγοριών εγγεγραμμένων προς ανεύρεση εργασίας:

1° των τελείως ανέργων που λαμβάνουν αποζημίωση·

(...)

Οι [συμμετέχοντες στα προγράμματα] εργοδότες μπορούν να είναι το Δημόσιο, οι επαρχίες, οι ευρύτερες αστικές περιφέρειες, οι ομοσπονδίες κοινοτήτων, οι ενώσεις κοινοτήτων (...).»

Ακολούθως, το άρθρο 84 προβλέπει τα εξής:

«Εφόσον τα μέρη δεν αποφασίσουν να συνάψουν σύμβαση αορίστου χρόνου, οι εργαζόμενοι που απασχολούνται κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος μέρους δεσμεύονται με σύμβαση εργασίας εργάτη ή υπαλλήλου, διάρκειας ίσης προς εκείνη που προβλέπεται για την παρέμβαση του Δημοσίου όσον αφορά την καταβολή των μισθών και των συναφών ασφαλιστικών εισφορών (η οποία ωστόσο δεν δύναται να υπερβαίνει το έτος).

(...)»

8 Δεύτερον, πρόκειται για το βασιλικό διάταγμα 123, της 30ής Δεκεμβρίου 1982, σχετικά με την τοποθέτηση ανέργων σε ορισμένα προγράμματα οικονομικής αναπτύξεως προς όφελος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (*Moniteur belge* της 18ης Ιανουαρίου 1983), το οποίο προβλέπει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«Κεφάλαιο II — Παρέμβαση του Δημοσίου

2. Παράγραφος 1: Εντός των ορίων των πιστώσεων του προϋπολογισμού, το Δημόσιο μπορεί, για περίοδο δύο ετών κατ' ανώτατο όριο, να καταβάλλει, κατά το μέτρο που διευκρινίζεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, τους μισθούς και τις συναφείς ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων που αναφέρονται στο άρθρο 5, οι οποίοι προσλαμβάνονται για την εκτέλεση ενός προγράμματος.

(...)

Κεφάλαιο III — Οι εργαζόμενοι

5. Οι θέσεις στις οποίες αναφέρεται το παρόν διάταγμα μπορούν να καταλαμβάνονται μόνον από τελείως ανέργους που λαμβάνουν αποζημίωση.

Για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου θεωρούνται επίσης ως τελείως άνεργοι που λαμβάνουν αποζημίωση οι άνεργοι οι οποίοι απασχολούνται από το Δημόσιο, οι εργαζόμενοι που απασχολούνται στο προσωρινό ειδικό πλαίσιο και οι εργαζόμενοι που έχουν προσληφθεί στο τρίτο δίκτυο εργασίας.»

## Η κοινοτική κανονιστική ρύθμιση

9 Η Επιτροπή στηρίζει την προσφυγή της στο άρθρο 48 της Συνθήκης, το οποίο αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και απαγορεύει τις δυσμενείς διακρίσεις λόγω ιθαγενείας όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας, καθώς και στα άρθρα 7, παράγραφος 1, και 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68, όσον αφορά, αντιστοίχως, την αιτίαση περί των προϋποθέσεων χορηγήσεως των προβλεπομένων από τη βελγική νομοθεσία επιδομάτων αναμονής και την αιτίαση περί της προσβάσεως στα ειδικά προγράμματα απασχολήσεως.

10 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68 ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Στο πλαίσιο του παρόντος κανονισμού, δεν εφαρμόζονται οι νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις ή οι διοικητικές πρακτικές κράτους μέλους:

— (...)

— ή οι οποίες, αν και εφαρμόζονται ανεξαρτήτως ιθαγενείας, έχουν ως αποκλειστικό ή κύριο σκοπό ή αποτέλεσμα να αποκλείουν τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από την προσφερομένη απασχόληση.

(...)»

11 Το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 ορίζει τα εξής:

«1. Ο εργαζόμενος υπήκοος ενός κράτους μέλους δεν δύναται στην επικράτεια άλλων κρατών μελών να έχει, λόγω της ιθαγενείας του, διαφορετική μεταχείριση από τους ημεδαπούς εργαζομένους, ως προς τους όρους απασχολήσεως και εργασίας (...).

2. Απολαύει των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

(...)»

**Η διαδικασία**

12 Κατά την άποψη της Επιτροπής, η εφαρμογή των διαφόρων εθνικών διατάξεων που προαναφέρθηκαν είχε ως αποτέλεσμα να αποκλείονται οι νεαροί μη Βέλγοι, υπήκοοι άλλου κράτους μέλους, οι οποίοι αναζητούν για πρώτη φορά εργασία και οι οποίοι δεν έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε ίδρυμα επιδοτούμενο ή αναγνωριζόμενο από το Βελγικό Δημόσιο (ή από κάποια κοινότητά του), αφενός, από το ευεργέτημα των επιδομάτων αναμονής που προβλέπει αρχικά το άρθρο 124 του βασιλικού διατάγματος της 20ής Δεκεμβρίου 1963, και εν συνεχεία το άρθρο 36 του βασιλικού διατάγματος της 25ης Νοεμβρίου 1991 και, αφετέρου, από την πρόσβαση στα ειδικά προγράμματα απασχολήσεως ή επαναπασχολήσεως, που προβλέπουν τα άρθρα 81 έως 84 του νόμου της 22ας Δεκεμβρίου 1977 και 2 έως 9 του βασιλικού διατάγματος 123 της 30ής Δεκεμβρίου 1982.

13 Η Επιτροπή, κρίνοντας ότι η κατάσταση αυτή ήταν ασυμβίβαστη, όσον αφορά τα κοινωνικά πλεονεκτήματα, προς το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 και, όσον αφορά την πρόσβαση στην

απασχόληση, προς το άρθρο 3 του κανονισμού 1612/68, κάλεσε τη Βελγική Κυβέρνηση, με έγγραφο της 21ης Μαΐου 1992 και σύμφωνα προς το άρθρο 169 της Συνθήκης, να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί της προσαπτομένης παραβάσεως εντός προθεσμίας δύο μηνών.

14 Με έγγραφο της 17ης Ιουλίου 1992, η Βελγική Κυβέρνηση αμφισβήτησε το υποστατό της παραβάσεως.

15 Στις 13 Αυγούστου 1993, η Επιτροπή κοινοποίησε στο Βασίλειο του Βελγίου αιτιολογημένη γνώμη.

16 Δεδομένου ότι, με έγγραφο της 12ης Ιανουαρίου 1994, η Βελγική Κυβέρνηση ενέμεινε στη θέση της, η Επιτροπή άσκησε την παρούσα προσφυγή.

**Διευκρινίσεις ως προς τη θέση της Επιτροπής**

17 Απαντώντας σε γραπτή ερώτηση του Δικαστηρίου, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι η αιτίαση περί της χορηγήσεως των επιδομάτων αναμονής αφορά μόνον τα συντηρούμενα τέκνα κοινοτικών διακινουμένων εργαζομένων που κατοικούν στο Βέλγιο και στηρίζεται στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, ενώ η αιτίαση περί της προσβάσεως στα ειδικά προγράμματα απασχολήσεως ή επαναπασχολήσεως αφορά όλους τους νεαρούς «εργαζομένους, υπηκόους οποιουδήποτε κράτους μέλους, που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία» και στηρίζεται στο άρθρο 48 της Συνθήκης και στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68. Η Επιτροπή υπογράμμισε ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να διακρίνονται οι δύο αιτιάσεις, ειδικά όσον αφορά τις κατηγορίες προσώπων στις οποίες αναφέρονται.

**Επί της ουσίας**

18 Η Βελγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται, εκ προοιμίου, ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι υφίσταται παράβαση, και τούτο μολονότι δεν μπορεί να στηριχθεί σε κανένα τεκμήριο. Κατά την εν λόγω κυβέρνηση, στην Επιτροπή εναπέκειτο να αποδείξει ότι οι επίμαχες διατάξεις αποκλείουν ένα κατ' αναλογία σαφώς υψηλότερο ποσοστό νεαρών, μη Βέλγων, υπηκόων των άλλων κρατών μελών.

19 Η Επιτροπή θεωρεί ότι η απαίτηση αυτή είναι αντίθετη προς την αρχή της απαγορεύσεως οποιασδήποτε διακρίσεως που στηρίζεται στην ιθαγένεια των εργαζομένων, την οποία θεσπίζει το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης. Κατά την Επιτροπή, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι αρκεί η προσβαλλόμενη διάταξη να είναι ικανή να οδηγήσει σε δυσμενή διάκριση για να είναι αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο, ανεξαρτήτως του αριθμού των θιγομένων προσώπων. Η Επιτροπή φρονεί ότι οι προσβαλλόμενες βελγικές διατάξεις είναι ικανές να παραγάγουν τέτοιο αποτέλεσμα.

20 Συναφώς, αρκεί να υπομνηστεί ότι μια διάταξη του εθνικού δικαίου πρέπει να θεωρηθεί ότι επάγεται εμμέσως δυσμενείς διακρίσεις, εφόσον είναι ικανή, από τη φύση της, να θίξει περισσότερο τους διακινούμενους εργαζομένους απ' ό,τι τους ημεδαπούς εργαζομένους και ενέχει, συνεπώς, τον κίνδυνο να θέσει σε δυσμενέστερη μοίρα ειδικά τους διακινουμένους εργαζομένους. Παρέλκει η εξέταση του ζητήματος αν η επίμαχη διάταξη θίγει στην πράξη ένα πολύ σημαντικότερο ποσοστό διακινουμένων εργαζομένων. Αρκεί η διαπίστωση ότι η διάταξη αυτή είναι ικανή να παραγάγει ένα τέτοιο αποτέλεσμα (βλ., μεταξύ άλλων, ως πλέον πρόσφατη, την απόφαση της 23ης Μαΐου 1996, C-237/94, O'Flynn, Συλλογή 1996, σ. I-2617, σκέψεις 20 και 21).

*Επί της αιτιάσεως που αφορά τη χορήγηση των επιδομάτων αναμονής*

21 Η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο του Βελγίου ότι δεν χορηγεί στα συντηρούμενα τέκνα κοινοτικών διακινουμένων εργαζομένων που κατοικούν στην επικράτειά του, τα οποία αναζητούν για πρώτη φορά εργασία, τα επιδόματα αναμονής που χορηγούνται στους νέους βελγικής ιθαγενείας που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Κατά την άποψή της, πρόκειται για έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας, δεδομένου ότι οι νέοι αυτοί ολοκληρώνουν τις σπουδές τους σε ιδρύματα επιδοτούμενα ή αναγνωριζόμενα από το Βελγικό Δημόσιο σπανιότερα απ' ό,τι οι Βέλγοι που βρίσκονται σε ανάλογη κατάσταση. Η Επιτροπή στηρίζεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, που προβλέπει ότι οι κοινοτικοί εργαζόμενοι απολαύουν των ιδίων κοινωνικών

πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους, και στην απόφαση της 20ής Ιουνίου 1985, 94/84, Deak (Συλλογή 1985, σ. 1873), με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το προβλεπόμενο από τη βελγική νομοθεσία επίδομα αναμονής συνιστά κοινωνικό πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου αυτού. Αντιθέτως, η Επιτροπή θεωρεί ότι η απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 1977, 66/77, Kuyken (Συλλογή τόμος 1977, σ. 743), η οποία δεν αφορούσε τον κανονισμό 1612/68, αλλά τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και τις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητος (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73), δεν είναι κρίσιμη. Η Επιτροπή προσθέτει ότι η επιβολή στα τέκνα διακινουμένων εργαζομένων της υποχρεώσεως να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στο Βέλγιο ισοδυναμεί με προϋπόθεση περί προηγουμένης κατοικίας, την οποία το Δικαστήριο έχει κρίνει ασυμβίβαστη προς το κοινοτικό δίκαιο, με την απόφαση της 10ης Μαρτίου 1993, C-111/91, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου (Συλλογή 1993, σ. I-817). Η Επιτροπή επικαλείται επίσης την πρακτική αποτελεσματικότητα των διατάξεων που προβλέπουν την εξομοίωση των τέκνων κοινοτικών διακινουμένων εργαζομένων προς τα τέκνα ημεδαπών εργαζομένων σε θέματα σπουδαστικών ενισχύσεων, όταν οι εν λόγω ενισχύσεις χορηγούνται εντός του κράτους του οποίου είναι υπήκοοι (απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-308/89, Di Leo, Συλλογή 1990, σ. I-4185).

22 Η Βελγική Κυβέρνηση διευκρινίζει καταρχάς ότι, όσον αφορά τα επιδόματα αναμονής, η προϋπόθεση που αφορά τις σπουδές εφαρμόζεται αδιακρίτως σε όλους τους κοινοτικούς υπηκόους. Η εν λόγω κυβέρνηση τονίζει ότι, στην προαναφερθείσα υπόθεση Deak, ο Deak, νεαρός ουγγρικής ιθαγένειας, πληρούσε την εν προκειμένω επίμαχη προϋπόθεση, αφού είχε ολοκληρώσει τις σπουδές του στο Βέλγιο όπου εργαζόταν η μητέρα του, η οποία είχε ιταλική ιθαγένεια. Ωστόσο, ο μόνος λόγος για τον οποίο δεν του είχε χορηγηθεί το επίδομα αναμονής ήταν ότι είχε την ιθαγένεια τρίτης χώρας. Επομένως, κατά τη Βελγική Κυβέρνηση, το Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί της προϋποθέσεως που είναι σχετική με την υποχρέωσή του να έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του στο Βέλγιο.

23 Ακολούθως, η Βελγική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι, στην πράξη, η περίπτωση στην οποία αναφέρεται η Επιτροπή ανακύπτει διττώς. Είτε ο νέος δεν έχει ακόμη ολοκληρώσει τις σπουδές του και θα τις ολοκληρώσει στο Βέλγιο (πρόκειται για την περίπτωση του νεαρού Deak), οπότε πληροί την εν προκειμένω επίμαχη προϋπόθεση, με αποτέλεσμα να αποκτά δικαίωμα επιδόματος αναμονής· είτε ο νέος έχει ολοκληρώσει τις σπουδές του στη χώρα καταγωγής του και δικαιούται ή όχι, λόγω των σπουδών αυτών, επίδομα ανεργίας στη χώρα αυτή. Αν έχει τέτοιο δικαίωμα, η κατάστασή του διέπεται από τον κανονισμό

1408/71, ειδικότερα δε από το άρθρο 67 αυτού. Αν δεν έχει τέτοιο δικαίωμα στη χώρα καταγωγής του, ουδόλως μπορεί να ζητηθεί από τη Βελγική Κυβέρνηση να του χορηγήσει τέτοιο επίδομα για τον λόγο και μόνον ότι έχει μεταναστεύσει στο Βέλγιο. Κατά την άποψη της Βελγικής Κυβερνήσεως, θα ήταν τουλάχιστον παράδοξο να θεωρηθεί ότι δημιουργείται εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων επειδή το Βέλγιο δεν χορηγεί δικαιώματα τα οποία τα συντηρούμενα από τους εργαζομένους αυτούς πρόσωπα δεν θα διεκδικούσαν ούτως ή άλλως στην ίδια τους τη χώρα. Πρόκειται για την περίπτωση που αφορούσε η προαναφερθείσα απόφαση Kuyken.

24 Συναφώς, πρέπει ευθύς εξαρχής να τονιστεί ότι δεν ασκεί εν προκειμένω επιρροή η προαναφερθείσα απόφαση Kuyken, η οποία αφορούσε μόνον τη δυνατότητα εφαρμογής του κανονισμού 1408/71.

25 Ακολούθως, αρκεί να υπομνηστεί ότι, με τη μεταγενέστερη απόφαση Deak, που προαναφέρθηκε, το Δικαστήριο, αφού τόνισε ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του κανονισμού 1408/71 για να ζητηθεί η χορήγηση των επιδομάτων αναμονής που προβλέπει η βελγική νομοθεσία (σκέψεις 16 και 27), έκρινε ότι τα επιδόματα αυτά συνιστούν κοινωνικό πλεονέκτημα, υπό την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68.

26 Η διαπίστωση αυτή δεν θίγεται από το γεγονός ότι, στην παρούσα υπόθεση, τα συντηρούμενα τέκνα των διακινουμένων εργαζομένων που κατοικούν στο Βέλγιο δεν έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στο Βέλγιο, αλλά στη χώρα καταγωγής τους ή σε άλλο κράτος μέλος.

27 Τέλος, όσον αφορά το ότι η επίμαχη προϋπόθεση εφαρμόζεται αδιακρίτως, από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, που θεσπίζεται τόσο στο άρθρο 48 της Συνθήκης όσο και στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, απαγορεύει όχι μόνον τις εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγενείας, αλλά και κάθε μορφή συγκεκαλυμμένης διακρίσεως, η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα (βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 12ης Φεβρουαρίου 1974, 152/73, Sotgiu, Συλλογή τόμος 1974, σ. 87, σκέψη 11· της 21ης Νοεμβρίου 1991, C-27/91, Le Manoir, Συλλογή 1991, σ. I-5531, σκέψη 10· την προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, σκέψη 9· την απόφση της 23ης Φεβρουαρίου 1994, C-419/92, Scholz, Συλλογή 1994, σ. I-505, σκέψη 7, και την πλέον πρόσφατη απόφαση C-237/94, O'Flynn, που προαναφέρθηκε, σκέψη 17).

28 Έτσι, απαγορεύονται, μεταξύ άλλων, οι αδιακρίτως εφαρμοζόμενες προϋποθέσεις των οποίων η πλήρωση είναι ευκολότερη για τους ημεδαπούς εργαζομένους απ' ό,τι για τους διακινούμενους εργαζομένους. Για παράδειγμα, με την προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 10, ότι τούτο συνέβαινε με την προϋπόθεση κατοικίας της μητέρας στο έδαφος του Μεγάλου Δουκάτου επί ένα έτος πριν από τη γέννηση του τέκνου, δεδομένου ότι μια τέτοια προϋπόθεση πληρούται πράγματι ευκολότερα από Λουξεμβουργιανό υπήκοο παρά από υπήκοο άλλου κράτους μέλους.

29 Τούτο συμβαίνει επίσης στην περίπτωση της επίμαχης προϋποθέσεως, η οποία μοιάζει με προϋπόθεση προηγουμένης κατοικίας, την οποία ευκολότερα θα πληρούν τα τέκνα Βέλγων υπηκόων παρά τα τέκνα υπηκόου άλλου κράτους μέλους.

30 Το γεγονός ότι η εν λόγω προϋπόθεση εφαρμόζεται επίσης στους νέους βελγικής ιθαγενείας που ολοκληρώνουν τη μέση εκπαίδευση εκτός Βελγίου δεν μπορεί να μεταβάλει την εκτίμηση αυτή.

31 Επομένως, η αιτίαση αυτή πρέπει να γίνει δεκτή.

*Επί της αιτιάσεως ποιυ αφορά την πρόσβαση στα ειδικά προγράμματα απασχολήσεως ή επαναπασχολήσεως*

32 Απαντώντας σε γραπτή ερώτηση του Δικαστηρίου, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι η αιτίαση αυτή αφορά όλους τους νεαρούς κοινοτικούς υπηκόους που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία και στηρίζεται στο άρθρο 48 της Συνθήκης και στο άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68.

33 Κατά την Επιτροπή, οι συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 81 έως 84 του νόμου της 22ας Δεκεμβρίου 1977 και 2 έως 9 του βασιλικού διατάγματος 123 της 30ής Δεκεμβρίου 1982 είναι αντίθετες προς την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και, συγκεκριμένα, προς το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 3 του κανονισμού 1612/68, στο μέτρο που ωθούν τους Βέλγους εργοδότες να προσλαμβάνουν, μεταξύ των νέων, κατά προτίμηση εκείνους που λαμβάνουν επίδομα αναμονής, οπότε θα πρόκειται κατά πλειοψηφία για νέους βελγικής ιθαγενείας, λαμβανομένης υπόψη της προϋποθέσεως που τίθεται για τη χορήγηση του εν λόγω επιδόματος, ότι πρέπει, δηλαδή, να έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε αναγνωρισμένο βελγικό ίδρυμα.

34 Η Επιτροπή στηρίζεται στην αρχή της ελεύθερης προσβάσεως στις θέσεις απασχολήσεως που πράγματι προσφέρονται εντός των άλλων κρατών μελών, η οποία θεσπίζεται με το άρθρο 48 της Συνθήκης και εφαρμόζεται με τον κανονισμό 1612/68, ιδίως δε με τον τίτλο Ι («Πρόσβαση σε απασχόληση») αυτού, του οποίου το άρθρο 1 προβλέπει ότι «κάθε υπήκοος κράτους μέλους (...) έχει το δικαίωμα να αναλαμβάνει μισθωτή δραστηριότητα και να την ασκεί στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους (...)». Η Επιτροπή φρονεί ότι η προϋπόθεση να έχουν ολοκληρώσει οι νέοι αυτοί τη μέση εκπαίδευση σε αναγνωρισμένο βελγικό ίδρυμα αποτελεί έμμεση δυσμενή διάκριση. Επομένως, κατά την Επιτροπή, η συνδυασμένη εφαρμογή των διαφόρων διατάξεων έχει εν πάση περιπτώσει ως κύριο αποτέλεσμα να αποκλείει τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών από την προσφερόμενη απασχόληση υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερη περίπτωση, του κανονισμού 1612/68.

35 Η Βελγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι το δικαίωμα λήψεως παροχών που γεννάται με το πέρας των σπουδών δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, τουλάχιστον όταν το δικαίωμα αυτό θεωρείται ίδιον δικαίωμα, ανεξάρτητο από οποιαδήποτε ενδεχόμενη σχέση με γονέα που είναι διακινούμενος εργαζόμενος. Η εν λόγω κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η κατάσταση του νέου που είναι διακινούμενος εργαζόμενος θα διέπεται, όσον αφορά τα επιδόματα ανεργίας, από τον κανονισμό 1408/71 και ότι θα πρέπει επομένως να πληροί τις προϋποθέσεις του κανονισμού αυτού. Τέλος, θεωρεί ότι αυτά τα ειδικά προγράμματα εντάσσονται στην κοινωνική πολιτική των κρατών μελών, η οποία εμπίπτει στην αρμοδιότητά τους, οπότε διαθέτουν στον τομέα αυτό, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μια εύλογη ελευθερία εκτιμήσεως όσον αφορά τη φύση των μέτρων κοινωνικής προστασίας και του τρόπου εφαρμογής τους. Πράγματι, στην παρούσα υπόθεση πρόκειται,

συγκεκριμένα, για την εφαρμογή του θετικού και προληπτικού στοιχείου της ασφαλίσεως κατά της ανεργίας, η δε Βελγική Κυβέρνηση υπογραμμίζει τη θεμελιώδη διαφορά που υπάρχει μεταξύ της κανονικής αγοράς εργασίας και της εξαιρετικής και περιορισμένης αγοράς την οποία συνιστούν τα διάφορα μέτρα απορροφήσεως της ανεργίας. Η εν λόγω κυβέρνηση επικαλείται επίσης την αρχή της επικουρικότητας.

36 Συναφώς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η κατηγορία προσώπων στην οποία αναφέρεται η προσφυγή της Επιτροπής, καθόσον η προσφυγή αυτή αφορά τις προϋποθέσεις προσβάσεως στα ειδικά προγράμματα απασχολήσεως ή επαναπασχολήσεως, περιλαμβάνει τους νεαρούς υπηκόους κράτους μέλους οι οποίοι, έχοντας ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση και χωρίς να είναι μέλη της οικογενείας διακινούμενου εργαζομένου που εργάζεται στο Βέλγιο, αναζητούν για πρώτη φορά εργασία εντός αυτού του κράτους.

37 Πρέπει εκ προοιμίου να διερευνηθεί αν η επίμαχη ρύθμιση εμπίπτει στην αρχή της ελεύθερης προσβάσεως στην απασχόληση, όπως την εγγυώνται το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68, της οποίας την παραβίαση προβάλλει η Επιτροπή.

38 Συναφώς, επιβάλλεται η παρατήρηση ότι, όπως υπογράμμισε η Βελγική Κυβέρνηση, τα εν λόγω ειδικά προγράμματα συνιστούν το ενεργητικό στοιχείο της ασφαλίσεως κατά της ανεργίας. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 87 του νόμου της 22ας Δεκεμβρίου 1977, οι μισθοί των εργαζομένων που μετέχουν στα προγράμματα αυτά καταβάλλονται από το Εθνικό Γραφείο Απασχολήσεως, το οποίο θεωρείται ότι είναι ο εργοδότης τους για τους σκοπούς εφαρμογής των φορολογικών διατάξεων και των διατάξεων περί κοινωνικής ασφαλίσεως (συμπεριλαμβανομένων των σχετικών με τα εργατικά ατυχήματα και τις επαγγελματικές ασθένειες). Ομοίως, βάσει του βασιλικού διατάγματος 123 της 30ής Δεκεμβρίου 1982, το Δημόσιο, οσάκις παρεμβαίνει, αναλαμβάνει την καταβολή ποσοστού 50, 75 ή 100 % των μισθών και των συναφών ασφαλιστικών εισφορών.

39 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι τα ειδικά αυτά προγράμματα, τα οποία, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων τους, σχετίζονται με την ανεργία, εκφεύγουν του τομέα της προσβάσεως σε απασχόληση, αυτού καθεαυτού, ο οποίος καλύπτεται από τον τίτλο I του κανονισμού 1612/68 και ειδικότερα από το άρθρο 3, παράγραφος 1, αυτού, τον οποίο επικαλείται η Επιτροπή.

40 Όμως, η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, σε σχέση με εθνική ρύθμιση που άπτεται της ασφαλίσεως κατά της ανεργίας, προϋποθέτει ότι το πρόσωπο που την επικαλείται είχε ήδη πρόσβαση στην αγορά εργασίας μέσω της ασκήσεως πραγματικής και γνήσιας επαγγελματικής δραστηριότητας, η οποία του έχει απονείμει την ιδιότητα του εργαζομένου υπό την έννοια του κοινοτικού δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, όσον αφορά τη χορήγηση σπουδαστικού επιδόματος, την απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, 197/86, Brown, Συλλογή 1988, σ. 3205, σκέψη 21· όσον αφορά τη χορήγηση οικονομικού βοηθήματος από το κράτος, την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-357/89, Raulin, Συλλογή 1992, σ. I-1027, σκέψη 10). Εξ ορισμού, τούτο δεν συμβαίνει στην περίπτωση των νέων που αναζητούν για πρώτη φορά εργασία.

41 Συνεπώς, η δεύτερη αιτίαση είναι αβάσιμη.

42 Ενόψει των σκέψεων που προεκτέθηκαν, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Βασίλειο του Βελγίου, ορίζοντας ως προϋπόθεση για τη χορήγηση επιδομάτων αναμονής ότι τα συντηρούμενα τέκνα κοινοτικών διακινουμένων εργαζομένων που κατοικούν στο Βέλγιο πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε ίδρυμα επιδοτούμενο ή αναγνωριζόμενο από το Βελγικό Δημόσιο ή από κάποια κοινότητά του, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68. Η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί κατά τα λοιπά.

**Επί των δικαστικών εξόδων**

43 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο μπορεί να κατανείμει τα έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδα σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων. Δεδομένου ότι η προσφυγή της Επιτροπής έγινε μόνον εν μέρει δεκτή, κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα)

αποφασίζει:

**1) Το Βασίλειο του Βελγίου, ορίζοντας ως προϋπόθεση για τη χορήγηση των επιδομάτων αναμονής ότι τα συντηρούμενα τέκνα κοινοτικών διακινουμένων εργαζομένων που κατοικούν στο Βέλγιο πρέπει να έχουν ολοκληρώσει τη μέση εκπαίδευση σε ίδρυμα επιδοτούμενο ή αναγνωριζόμενο από το Βελγικό Δημόσιο ή από κάποια κοινότητά του, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 7 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας.**

**2) Η προσφυγή απορρίπτεται κατά τα λοιπά.**

**3) Κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα.**

Edward Puissochet Gulmann

Jann Sevón

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 12 Σεπτεμβρίου 1996.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του πέμπτου τμήματος

D. A. O. Edward